

20 ΧΡΟΝΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ

Αφιέρωμα της εφημερίδας *Η Κυριακάτικη Αυγή*, «Ενθέματα»
14 Δεκεμβρίου 2003

Είκοσι χρόνια ζωής συμπληρώνει φέτος το Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας (ΙΑΕΝ). Με την ευκαιρία αυτή ζητήσαμε από τον Σπύρο Ι. Ασδραχά, τον Γιάννη Γιαννουλόπουλο, τον Φίλιππο Ηλιού και τον Τριαντάφυλλο Σκλαβενίτη μια «κατάθεση» για την εικοσαετία αυτή. Στον Σπύρο Ασδραχά ζητήσαμε να μας μιλήσει για το θεωρητικό υπόβαθρο του προγράμματος (την επίπτωσή του, συγκεκριμένα, στη συνειδητοποίηση της ποιότητας της ιστορίας στη διαμόρφωση μιας κοινωνικά προσδιοριζόμενης ηλικιακής ταυτότητας), στον Γιάννη Γιαννουλόπουλο για τη σχέση του ΙΑΕΝ με άλλες ερευνητικές προσπάθειες και την ένταξή του στο ιστοριογραφικό και πανεπιστημιακό πλαίσιο. Από τον Φίλιππο Ηλιού ζητήσαμε ένα σύντομο συνολικό σχόλιο για το ΙΑΕΝ και από τον Τριαντάφυλλο Σκλαβενίτη να αναφερθεί στο χρονικό, τις διαδρομές και τις τύχες του ΙΑΕΝ στη διάρκεια αυτής της εικοσαετίας. Θυμίζουμε ότι οι τέσσερις συνομιλητές μας, εκτός από έγκριτοι ιστορικοί και φίλοι της εφημερίδας, είναι οι άνθρωποι που εμπύχωσαν τη δραστηριότητα του ΙΑΕΝ, το μετέτρεψαν από ιδέα σε πραγματικότητα με σάρκα και οστά, αποτελώντας τα μέλη της Επιτροπής του (ο Φίλιππος Ηλιού για τα έτη 1983-1989).

Στρατής Μπουρνάζος

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΤΟΥ ΙΑΕΝ

Ευχαριστώ για άλλη μια φορά την *Αυγή* που μας δίνει την ευκαιρία να μιλήσουμε για μια συλλογική προσπάθεια, το Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας (ΙΑΕΝ) της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, που γιορτάζει τα 20 χρόνια του. Όλα αυτά τα χρόνια έχω κάνει τον απολογισμό των πεπραγμένων του μιλώντας δημόσια ως εκπρόσωπος της Επιτροπής του ΙΑΕΝ πολλές φορές. Οι περισσότερες από αυτές τις ομιλίες δημοσιεύτηκαν, όπως κυκλοφόρησαν και ενη-

μερωτικά φυλλάδια με πολλές λεπτομέρειες για το έργο του ΙΑΕΝ. Εδώ λοιπόν μπορούμε να μιλήσουμε προσωπικότερα, φωτίζοντας κάποιες από τις πτυχές αυτής της εικοσάχρονης πορείας.

Το ΙΑΕΝ εξαγγέλθηκε από τον Υφυπουργό Νέας Γενιάς και Αθλητισμού Κώστα Λαλιώτη (σύμβουλός του ο Πέτρος Ευθυμίου) τον Οκτώβριο του 1982 με σκοπό «την έμπνευση και ενίσχυση ερευνών, που προάγουν την ιστορική γνώση για τη νέα γενιά στη χώρα μας». Στους επόμενους μήνες αναζήτησαν τα μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής απευθυνόμενοι στον Φίλιππο Ηλιού. Άλλα δύο μέλη της Επιτροπής προστέθηκαν αμέσως, ο Σπύρος Ι. Ασδραχάς και ο Γιάννης Γιαννουλόπουλος, δόξα του φοιτητικού κινήματος της δεκαετίας του 1960. Το τέταρτο μέλος της Επιτροπής ήθελαν να είναι νεότερος, και πρότειναν στον Αλέξη Πολίτη. Εκείνος αντιπρότεινε εμένα, πιστεύοντας ότι μπορούσα να τα καταφέρω σε ένα ρόλο συντονιστή που χρειαζόταν, κρίνοντας ίσως από τη συνεργασία μας στον «Μνήμονα» αλλά και στο Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, στο οποίο είμαστε ερευνητές και συνεργαζόμαστε στην αναπτυξιακή του προσπάθεια με τη Διεύθυνση της Λουκίας Δρούλια.

Η πρώτη μας συνάντηση με τον Κ. Λαλιώτη έγινε στις 22 Ιανουαρίου 1983 στην οποία μας παρουσίασε το σκεπτικό για την ίδρυση του ΙΑΕΝ, το οποίο θα λειτουργούσε με την ευθύνη της Επιτροπής μας χωρίς άλλη θεσμική κατοχύρωση, αλλά με δικό του προϋπολογισμό για έρευνες, εκδόσεις και συνέδρια. Μας διαβεβαίωσε ότι δεν θα υπάρξει παρέμβαση στο έργο μας, κάτι που τηρήθηκε τόσο από τον ίδιο όσο και από τους διαδόχους του. Εμείς είπαμε ότι θα τιμήσουμε τους κανόνες του επαγγέλματος του ιστορικού, και ελπίζουμε να πείσαμε την επιστημονική κοινότητα ότι τους ακολουθήσαμε 20 χρόνια τώρα.

Οι ρυθμοί με τους οποίους οργανώθηκε το ΙΑΕΝ ήταν γρήγοροι. Σε λιγότερο από τέσσερις μήνες συντάχθηκε το «καταστατικό» κείμενο του ΙΑΕΝ, το προγραμματικό του πλαίσιο, που είναι γνωστό ως «στοχολόγιο». Δεν ήταν ένα πλήρες θεματολόγιο ιστορίας της νεολαίας αλλά ερευνητικοί στόχοι που συνδύαζαν στη χάραξή τους τα μεγάλα ιστοριογραφικά αιτούμενα με τις επιστημονικές διαθεσιμότητες στο σύνολο των καταξιωμένων ερευνητών και κυρίως των νέων.

Στις 2 Ιουνίου 1983 ο υφυπουργός έδωσε την πρώτη συνέντευξη Τύπου που προκάλεσε ισοζυγισμένες θετικές και αρνητικές αντιδράσεις, οι οποίες είχαν πολιτική αφετηρία. Τα μέλη της Επιτροπής χαρακτηρίζονταν από «καταξιωμένοι» μέχρι «αριστεροί». Η αντίδραση όμως της επιστημονικής κοινότητας ήταν θετική, η οποία εξελίχθηκε σε σχέση συνεργασίας και υποστήριξης τα επόμενα χρόνια.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίσαμε ξεκινούσαν από το πλαίσιο μέσα στο

οποίο λειτουργούσε το IAEN: μια κρατική υπηρεσία, και μάλιστα νεοϊδρυμένη και ανοργάνωτη. Έπρεπε εμείς να οργανώσουμε τη λειτουργία της Επιτροπής, την επικοινωνία με τους ερευνητές και αργότερα τους επιμελητές και τους τυπογράφους, χωρίς γραφείο ή γραμματειακή υποστήριξη και να προσαρμοζόμαστε στο πλαίσιο των διατάξεων και κανονισμών της δημόσιας υπηρεσίας.

Δεν υπήρχε άλλος τρόπος από τη συχνή επικοινωνία με την πολιτική ηγεσία και την υπαλληλία του Υφυπουργείου, το οποίο από το 1986 μετατρέπεται σε Γενική Γραμματεία, και από την ετοιμασία από εμάς όλου του απαιτούμενου εγγράφου υλικού, για να προχωρήσουν οι αναθέσεις των ερευνών, οι δημόσιοι διαγωνισμοί για την έκδοση των βιβλίων, οι παραδόσεις των έργων και οι πληρωμές στο πλαίσιο του σφιχτού δημόσιου λογιστικού. Όλα αυτά ήταν το απαραίτητο βάρος, που έπρεπε να διεκπεραιώνεται για να μπορέσουμε να βλέπουμε ένα ερευνητικό έργο να επιτελείται, στο οποίο μετείχαμε συζητώντας με τους ερευνητές και βοηθώντας τους όσο μπορούσαμε, και ένα εκδοτικό έργο που ακολουθούσε με βιβλία σημαντικά, επιμελημένα και καλαίσθητα. Η πρόοδος του ερευνητικού προγράμματος μας παρακίνησε στην οργάνωση του πρώτου διεθνούς Συμποσίου, το 1984, «Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας», με τη συμμετοχή σημαντικών ξένων συνέδρων όπως ο Ζακ Λε Γκοφ. Συνέδριο πολυθεματικό, όπου συζητήθηκαν θεωρητικά και πρακτικότερα ζητήματα και οι ερευνητές του IAEN αλλά και άλλοι συνάδελφοι είχαν την ευκαιρία να συζητήσουν με τους ξένους ομολόγους που ερευνούσαν παραπλήσια θέματα. Τα πρακτικά του Συμποσίου κυκλοφόρησαν, ελληνικά και γαλλικά, το 1986 και χρησιμοποιούνται από τότε ως εισαγωγικά κείμενα στο νέο επιστημονικό κλάδο που άρχισε να καλλιεργείται, καθώς παράλληλα με το IAEN ιδρύθηκε και το «Ίδρυμα για το Παιδί» του Σπύρου Δοξιάδη.

Ως το 1989, που είναι ο τελευταίος χρόνος λειτουργίας του IAEN της πρώτης περιόδου του, ανατέθηκαν 63 έρευνες σε 68 ερευνητές και ερευνήτριες για θέματα της σχολικής ζωής και της εκπαιδευτικής διαδικασίας, για τις νοοτροπίες και τις συμπεριφορές, τις φιλοσοφικές, παιδαγωγικές και ψυχολογικές θεωρίες για τη νεολαία, την κοινωνική ενσωμάτωση και τους κατασταλτικούς μηχανισμούς, τις νεανικές συσσωματώσεις, την παιδική λογοτεχνία και παραλογοτεχνία, για την αναπαράσταση της παιδικής και της νεανικής ηλικίας στην τέχνη, τη λογοτεχνία και το θέατρο, για την παιδική εργασία και τη μαθητεία στα επαγγέλματα, για τη σχέση με την οικογένεια και τέλος για τη νοσολογία και τη δημογραφική τύχη της νεότητας. Καταγράφηκε ακόμη ο νεανικός Τύπος (1836-1945), τα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας και γεωγραφίας (1834-1914) και ο κατάλογος των ελληνικών μαγικών παραμυθιών. Το εκδοτικό πρόγραμμα του IAEN εκτός από Πρακτικά του Α' και Β' Συμποσίου «Πανεπιστήμιο: Ιδεολογία και παιδεία» περιέλαβε και πολλά από τα βιβλία που προέκυψαν από τις έρευνες και έφτασε τις 22 εκδόσεις σε 29 τόμους και 13.000 σελίδες περίπου.

Το ΙΑΕΝ όμως «έκλεισε» από το 1990 όπως και τα περισσότερα ερευνητικά προγράμματα ιστορίας στις τράπεζες, θύμα της πολιτικής μεταβολής. Ποτέ δεν κοινοποιήθηκε και δεν αιτιολογήθηκε αυτή η απόφαση, αφού ο αρμόδιος γενικός γραμματέας δήλωνε ότι «δεν προτίθεται να διακόψει τη χρηματοδότηση μιας από τις λίγες τέτοιες προσπάθειες στον τόπο μας» αφήνοντας όμως το ΙΑΕΝ στην τύχη του να σιγασβήσει.

Η επιστημονική κοινότητα αντέδρασε με κείμενο διαμαρτυρίας που συγκέντρωσε 200 υπογραφές ενώ το Πανεπιστήμιο Αθηνών και ο τότε πρότανης Μιχάλης Σταθόπουλος βράβευσε το τελευταίο βιβλίο του ΙΑΕΝ, έργο του Παν. Μουλλά, σε μια εκδήλωση με ομιλητή και τον Κ. Θ. Δημαρά σε μια από τις τελευταίες δημόσιες εμφανίσεις του.

Στις αρχές του 1994, και μετά την πολιτική μεταβολή, η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς μας ζήτησε να συνεχίσουμε το έργο του ΙΑΕΝ. Ξεκινήσαμε και πάλι αλλά χωρίς τον Φίλιππο Ηλιού στην Επιτροπή, που δεν δέχτηκε να νομιμοποιήσει το παλαιοκομματικό παιχνίδι, το οποίο η κατάργηση του ΙΑΕΝ το 1990 πιστοποιούσε: κάποιοι εκπρόσωποι της πολιτείας ιδρύουν, άλλοι άλλου χρώματος καταργούν χωρίς αιτιολόγηση, και κάποιοι άλλοι επανιδρύουν ζητώντας συγγνώμη για την κακή συμπεριφορά των προηγούμενων.

Στη νέα περίοδο της λειτουργίας, το ΙΑΕΝ στάλθηκε φιλοξενούμενο στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, σύμφωνα με τον οργανισμό της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, με δικό του προϋπολογισμό ετήσιο. Στο πλαίσιο ενός ερευνητικού κέντρου, η λειτουργία του ΙΑΕΝ ήταν απλούστερη και οι μηχανισμοί του Κέντρου ήταν έτοιμοι να το υπηρετήσουν. Πάντα υπάρχει το πρόβλημα της τακτικότητας της οικονομικής του στήριξης παρόλη την προσπάθεια των Γενικών Γραμματέων Νέας Γενιάς και τις θετικές εισηγήσεις της αρμόδιας Διεύθυνσης της ΓΓΝΓ. Οι κρατικές αρρυθμίες στη χρηματοδότηση έχουν τις ανάλογες παρενέργειες στον προγραμματισμό των ερευνών και των εκδόσεων του ΙΑΕΝ και κυρίως στην ευαίσθητη σχέση της Επιτροπής με την επιστημονική κοινότητα με το κλίμα αβεβαιότητας να παραλύει την έμπνευση και τη συνέχεια.

Παρ' όλα αυτά οι έρευνες από 63 έφτασαν τις 91 και οι εκδόσεις από 22 σε 39 με 20.000 σελίδες. Δημιουργήθηκε ένα CD-ROM με την παρουσίαση του ΙΑΕΝ και 34 ψηφιοποιημένα βιβλία, που είναι διαθέσιμα και μέσω του διαδικτύου (www.iaen.gr). Το τρίτο διεθνές συμπόσιο οργανώθηκε το 1997 ενώ οι έρευνες που ανατέθηκαν συμπλήρωσαν κενά και σιωπές σε θέματα που δεν είχαν ερευνηθεί, όπως οι πολιτικές νεολαίες, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις νέων, ο αθλητισμός και η γυμναστική, το παιχνίδι και τα ζητήματα ενηλικίωσης στον ορεινό χώρο.

Οι συναντήσεις του Σεμιναρίου του ΙΑΕΝ κάλυψαν όλες τις έρευνες που ανατέθηκαν, με συζητήσεις με τη συμμετοχή ειδικών για κάθε θέμα.

Η εμπειρία μου ως μέλος της Επιτροπής του ΙΑΕΝ για 20 χρόνια είναι πλούσια και από τη συνεργασία μου στη μικρή συλλογικότητα της ίδιας της Επιτροπής αλλά και από τη συνεργασία με 150 περίπου συναδέλφους, που ως ερευνητές, συγγραφείς και σύνεδροι στα συμπόσια του ΙΑΕΝ είναι οι δημιουργοί του έργου του, σε ένα κλίμα ελευθερίας και δημιουργικού διαλόγου. Κοντά σ' αυτούς πρέπει να προσθέσω και τη συνεργασία με τις πολιτικές ηγεσίες της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς και τις διευθύνσεις του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών καθώς και τους υπαλλήλους των δύο φορέων, που τόσο βοήθησαν την προσπάθειά μας, και ακόμη τους τυπογράφους και τους επιμελητές των βιβλίων του ΙΑΕΝ.

Από την πλευρά της αξιολόγησης του επιστημονικού έργου του ΙΑΕΝ, παρόλο που αυτό είναι έργο της επιστημονικής κοινότητας, θα μπορούσα να σημειώσω ότι ένας καινούριος επιστημονικός κλάδος δημιουργήθηκε και συνέβαλε με τις πραγματώσεις του στην ανανέωση της ιστοριογραφικής θεματολογίας, αλλά και των μεθοδολογικών εργαλείων για την προσέγγιση των φαινομένων, ενώ νέοι άνθρωποι βρήκαν στήριξη στην ερευνητική τους προσπάθεια από ένα φορέα που βοήθησε την ερευνητική διαδικασία και τόνωσε το διάλογο πάνω στα ιστοριογραφικά προβλήματα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟ ΜΕΡΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΟΛΟΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το ΙΑΕΝ είναι ένα από τα ερευνητικά/εκδοτικά προγράμματα που γεννήθηκαν κατά την περίοδο της μεγάλης ανάπτυξης των κοινωνικών επιστημών στην Ελλάδα, και ειδικότερα της ιστορίας. Την περίοδο δηλαδή που αρχίζει λίγο μετά την κατάρρευση της στρατιωτικής δικτατορίας και φτάνει μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '80.

Είχε προηγηθεί η Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού και το περιοδικό της ο *Μνήμων* (1971), μια κίνηση νέων, αριστερών ιστορικών (με την αξέχαστη Δέσποινα Κατηφόρη σε πρωταγωνιστικό ρόλο), στα δύσκολα χρόνια της δικτατορίας, και η μετά το 1974 επιστροφή από το εξωτερικό, από τη Δυτική Ευρώπη κυρίως, πολλών άλλων ιστορικών και κοινωνιολόγων, νέων και αυτών στην πλειοψηφία τους, που είτε σταδιοδρομούσαν σε ξένα πανεπιστήμια είτε είχαν ολοκληρώσει εκεί τις μεταπτυχιακές σπουδές τους. Επιστροφή, δοκιμαστική σε ορισμένες περιπτώσεις, στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης, την Ελλάδα των έντονων πολιτικών συζητήσεων, των πολλών αναζητήσεων και των μεγάλων σχεδίων.

Το 1977 ξεκίνησε το πρώτο από τα ερευνητικά και εκδοτικά προγράμματα που προαναφέραμε. Εκείνο του Ιστορικού Αρχείου της Εθνικής Τράπεζας (από τον τότε υποδιοικητή της Π. Τζαννετάκη, που συνεργάστηκε για τον σκοπό αυτό με τον Φίλιππο Ηλιού). Αργότερα, το 1983, άλλη μία σημαδιακή χρονιά, ήρθε το αντίστοιχο εγχείρημα του Αδ. Πεπελάση στην Αγροτική Τράπεζα, το δικό μας ΙΑΕΝ, και η έκδοση (Σεπτέμβριος 1983) του περιοδικού *Τα Ιστορικά* (Ασδραχάς, Ηλιού, Παναγιωτόπουλος). Το καλό παράδειγμα της Εθνικής και της Αγροτικής το ακολούθησε, λίγο μετά, και η Εμπορική Τράπεζα (επί Κωστή Βαϊτσου), με μια σειρά σημαντικών ερευνών και εκδόσεων. Αρκετά αργότερα, το 1992, εγκαινίασαν τη λειτουργία τους τα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ) με τις πολύτιμες συλλογές τους και ένα αξιοπρόσεκτο, όχι μόνο για την καλαισθησία του, περιοδικό, το *Αρχειοτάξιο*, ενώ ήδη, από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 είχε αρχίσει να εμπλουτίζει, με σταθερά επιταχυνόμενους ρυθμούς, τις δικές του συλλογές και τη μοναδική βιβλιοθήκη του, το —πάντοτε ανοιχτό στους ερευνητές— Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ) του Μάνου Χαριτάτου.

Η καρποφορία συνεχίστηκε, φυσικά, και συνεχίζεται, με πολύ σημαντικές έρευνες, συμβολές στην κοινή περιουσία των ιστορικών. Κάποιες από αυτές, θέλουμε να ελπίζουμε ότι ανήκουν στις εκδόσεις του ΙΑΕΝ, και όσες τώρα ετοιμάζονται. Άλλες όμως ήταν οι πυκνότερες εκείνης της δεκαπενταετίας.

Πάρα πολλοί από τους διδάσκοντες σήμερα στα ιστορικά, και όχι μόνο, τμήματα των ελληνικών πανεπιστημίων και εξίσου πολλοί συνάδελφοι των ερευνητικών ιδρυμάτων, πέρασαν από τα προγράμματα της εν λόγω περιόδου, μελέτησαν στις ίδιες βιβλιοθήκες, παρακολούθησαν τα ίδια σεμινάρια, συνεργάστηκαν με τα ίδια περιοδικά, έζησαν το επιστημονικό της κλίμα. Πιστεύω ότι τότε δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για τη διαμόρφωση της σημερινής φυσιογνωμίας των ιστορικών σπουδών στην Ελλάδα. Από τη μοναδική σχεδόν αντιρρητική φωνή βοώντος εν τη πανεπιστημιακή ερήμω του φαιδρού εθνικεντρισμού και της ποιητικίζουσας —αυτό είναι ίσως το οδυνηρότερο— εθνικιστικής ρητορείας του νεορθόδοξου φονταμενταλισμού, τη φωνή του Γιώργου Β. Λεονταρίτη, φτάσαμε τώρα να συναντάμε, όλο και πιο συχνά, μια εντελώς άλλη ποιότητα ιστορικού λόγου στις πανεπιστημιακές αίθουσες. Και αυτό οφείλεται στη δεσπόζουσα παρουσία μιας σειράς επιστημόνων υψηλών προδιαγραφών, μελών της ευρύτερης κοινότητας των ιστορικών. Των επαγγελματιών ιστορικών. Στο βαθμό που το ΙΑΕΝ συνέβαλε και αυτό, κατά ένα μέρος, στη συγκρότησή τους, ο απολογισμός της εικοσαετίας θα πρέπει, νομίζω, να χαρακτηριστεί θετικός.

Η κοινωνία έλαβε το μήνυμα, θα μπορούσε βεβαίως να αντιπαρατηρηθεί. Και απάντησε. Με τα συλλαλητήρια για το *Μακεδονικό* και τις λαοσυνάξεις του κυρίου με τα πανάκριβα ιερατικά συνολάκια, που διάβαζε εντατικά την

εποχή της δικτατορίας, και σήμερα πραγματοποιεί εμφανίσεις, με αμιγώς πολιτικούς λόγους, ακροδεξιού περιεχομένου, καταχειροκροτούμενος, σε επιλεγμένους ναούς της επικρατείας.

Ορθή η παρατήρηση. Το τελευταίο που μας χρειάζεται είναι η αφέλης αισιοδοξία. Μιλώντας ωστόσο για παρατηρήσεις δεν θα πρέπει να παραλείψουμε κάπου κάπου να επιστρατεύουμε και τη δική μας παρατηρητικότητα. Εργαλείο της δουλειάς μας είναι άλλωστε, το σημαντικότερο, ημών των ιστορικών. Η ένταση και, κυρίως, η έκταση των αντιδράσεων στο τελευταίο σύμπωμα σημαιοκαπηλείας με αφορμή τη σχολική παρέλαση στη Νέα Μηχανιώνα (σε σύγκριση με τις προ τριετίας αντιδράσεις για το ίδιο θέμα) δείχνει ότι, ίσως, κάποια πράγματα αρχίζουν να αλλάζουν. Τουλάχιστον με την έννοια ότι όλο και περισσότεροι άνθρωποι με δημόσιο λόγο, αποφασίζουν να αντισταθούν και να μιλήσουν. Ακόμη πιο χαρακτηριστική, πιστεύω, ότι ήταν η προ ολίγων ημερών πανικόβλητη αναδίπλωση του αρχιεπισκόπου, μετά τις περί «βαρβάρων Τούρκων» ηρωικές δηλώσεις του.

Αντίθετα από τον κουρέα του κ. πρωθυπουργού στη Σίφνο, αν δεν απατώμαι, που δεν είναι καθόλου βέβαιον ότι θα πρέπει να εκσυγχρονισθεί, εκείνος θα χρειαστεί πιθανόν να το πράξει. Στην περίπτωση του δηλαδή, να επιλέξει άλλο πεδίο καπηλείας, εκτός των ελληνοτουρκικών. Ενδεχομένως δε και εκτός «εθνικών θεμάτων».

Φυσικά, τίποτα από όλα αυτά δεν είναι σίγουρο. Και σε καμία περίπτωση δεν υπονοείται ότι οι αλλαγές που πιθανόν να συντελούνται στην ελληνική κοινωνία —αλλαγές που δεν είναι υποχρεωτικό να αντιφάσκουν με τις εξαιρετικά ανησυχητικές διαπιστώσεις της πρόσφατης έρευνας του ΕΚΚΕ— οφείλονται κυρίως στην επιρροή του λόγου των ιστορικών.

Κάπου εδώ όμως θα πρέπει να σταματήσω γιατί έχω την αίσθηση ότι ξεφύγαμε από το θέμα μας. Ή μήπως δεν ξεφύγαμε;

ΣΠΥΡΟΣ Ι. ΑΣΔΡΑΧΑΣ

ΟΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

Δεν θα αναφερθώ εδώ στο ιστορικό αυτού του πειράματος, δηλαδή να επιχειρηθεί η συγκρότηση μιας ιστορίας της παιδικής και νεανικής ηλικίας: θα πω μόνο ότι οι εμπνευστές τους, συγκεκριμένα ο Πέτρος Ευθυμίου και ο Κώστας Λαλιώτης, και οι δυο τους κυβερνητικοί τότε (1983) παράγοντες, απευθύνθηκαν σε έναν ιστορικό, τον Φίλιππο Ηλιού, για να του διατυπώσουν ένα ερώτημα και να του αναθέσουν την υλοποίηση, όπως λέγανε τότε, της απάντησής

του: με ποιον τρόπο οι ιστορικοί θα μπορούσαν να συμβάλουν στη διαμόρφωση μιας ταυτότητας της ελληνικής νεότητας; Από εκεί και πέρα η απάντηση στο ερώτημα για τους ιστορικούς ήταν σχεδόν, αν όχι απολύτως, προφανής. Έτσι δημιουργήθηκε το Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας.

Η απάντηση που, ας λεχθεί, δεν αποτελούσε μέρος των κοινών τόπων της ιστορικής έρευνας, μπορούσε να εξειδικευτεί σε δύο επίπεδα: στον λόγο για την ιδιοπροσωπία των ηλικιακών κατηγοριών ως παγίων ή σχετικών ταυτοτήτων και στη διερεύνηση του πώς οι ηλικίες εμφανίζονται, γίνονται ή δεν γίνονται ειδοποιητικές κατηγορίες μέσα στους χρόνους της ιστορίας. Ήταν φυσικό να ακολουθήσουμε τον δεύτερο δρόμο. Έτσι, υποκινήσαμε ένα σύνολο ιστορικών ερευνών με αναγκαστικό, αλλά όχι αποκλειστικό, άξονα τη θεσμική πλαίσιωση των ηλικιών που, καθώς είναι αυτονόητο, τη μεγαλύτερη μερίδα την καταλάμβαναν τα εκπαιδευτικά συστήματα, για τα οποία άλλωστε ήταν εμφανείς οι ερευνητικές διαθεσιμότητες, επικεντρωμένες μάλιστα στον δικό μας 19ο και 20ό αιώνα. Βεβαίως τα ζητούμενα υπερέβαιναν τα συστήματα αυτά, για να επεκταθούν σε άλλα που υπερακόντιζαν τους χρόνους της σχολικής αγωγής και εκπαίδευσης και να αναχθούν σε μια συνολική σύλληψη της ιστορικότητας της παιδικής ηλικίας και της νέας γενιάς, εκ των πραγμάτων ρευστών τόσο ως προς τα χρονικά τους όρια όσο και ως προς τις λειτουργίες και τις προσλήψεις τους. Έτσι, η δική μας απάντηση στην πρόσκληση να συμβάλουμε στη διαμόρφωση μιας ηλικιακής και αμφιλεγόμενης κοινωνικής ταυτότητας συνίστατο στο αίτημα της αποκατάστασης της ιστορικότητας αυτής της διαχρονικά πιθανής ταυτότητας.

Με όποια επίγνωση είχαμε για το πώς πραγματώνεται μια ιστορική έρευνα και με όποια γνώση είχαμε των υφιστάμενων επιστημονικών ετοιμοτήτων και, κυρίως, με όποια συνείδηση είχαμε για το πώς ένα συγχρονικό ερώτημα μπορεί να αναχθεί σε διαχρονικό, δηλαδή σε ερώτημα ιστορικό, διαμορφώσαμε και συστηματοποιήσαμε τα πεδία παρατήρησης περιχαρακώνοντάς τα σε δύο διακεκριμένους και συμπληρωματικούς τομείς: εκείνον της ερμηνευτικής πρόβασης και εκείνον της τεκμηρίωσης που, εξυπακούεται, ήταν η προϋπόθεση της πρώτης. Με τον τρόπο αυτόν υποκινήσαμε ή, κάποτε, δεξιωθήκαμε έναν ιστορικό προβληματισμό που κατέληξε σε προσωπικά ιστοριογραφικά και συνάμα ερευνητικά αποτελέσματα, τα οποία στο σύνολό τους επέφεραν μια τομή στους προσανατολισμούς της εθνικής μας ιστοριογραφίας και του ιστορικού προβληματισμού.

Είτε συνεχισθεί στο προγραμματικό επίπεδο είτε διακοπεί αυτή μας η προσπάθεια, με τα ήδη επιτευγμένα της ιστοριογραφικά και τεκμηριωτικά αποτελέσματα, έχει, νομίζω, δημιουργήσει μιαν υποχρεωτική παρακαταθήκη, με άλλα λόγια τη συνείδηση για την αναγκαιότητα της γνώσης των ιστορικών τυχών της παιδικής και νεανικής ηλικίας, της πραγματικότητάς της και των προσ-

λήψεων της πραγματικότητας αυτής μέσα σε ένα χρόνο που τον μαρτυρούν ή μαρτυρούνται απ' αυτόν οι πολύμορφοι αποδέκτες και εκφραστές του, δηλαδή αυτό που αποκαλούμε πολλαπλές πηγές της ιστορίας. Αυτή η παρακαταθήκη δεν αφορά μόνο τους ιστορικούς: αφορά ίσως περισσότερο το συλλογικό μας πρόσωπο, στο μέτρο όπου αυτό διαμορφώνεται και μέσω της συνειδητής και όχι ψυχοκινητικής και συνάμα φενακιστικής σχέσης του με την ιστορικότητά του.

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΗΛΙΟΥ

ΕΝΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ

Πεδίο παραμελημένο και σχεδόν ανύπαρκτο η ιστορία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας απόκτησε, ξαφνικά στη χώρα μας ένα εντυπωσιακό εκτόπισμα — εντυπωσιακό και σε ευρωπαϊκή κλίμακα, χάρη στη λειτουργία του Ιστορικού Αρχείου Ελληνικής Νεολαίας.

Ένα νέο ερευνητικό πεδίο και μια νέα διερεύνηση των ιστορικών μας σπουδών — χωρίς να ξεχνά κανείς, βέβαια, το προδρομικό έργο του Σπύρου Δοξιάδη και του Ιδρύματος Ερευνών για το Παιδί.

Περισσότερα από σαράντα βιβλία και εκατό περίπου συγγραφείς, από το 1983 έως σήμερα, αποτελούν την αδιάψευστη μαρτυρία και επιβεβαίωση — ιδίως αν αναλογιστεί κανείς και την υψηλή ποιότητα των μελετών που έχουν εκδοθεί και το θεματολογικό εύρος, με κορυφαία, ίσως, εκδήλωση το πρώτο διεθνές συνέδριο για την παιδική ηλικία και τη νεότητα — παγκόσμια πρωτιά.

Αυτό, βέβαια, μαρτυρά για την ύπαρξη ετοιμοτήτων οι οποίες χρειάστηκε πάντως να υποκινηθούν για να κινητοποιηθούν. Μαρτυρεί και για την ύπαρξη ενός συνεκτικού σχεδιασμού που πλαισίωσε τη συνόλη προσπάθεια και στήριξε τη διάρκειά της.

Η πολιτεία δεν συνειδητοποίησε, πάντα, ότι η σχέση της με την επιστημονική κοινότητα, για να είναι υγιής, δεν πρέπει και δεν μπορεί να είναι σχέση υποταχής και χειραγώγησης της δεύτερης από την πρώτη. Το είδαμε και αυτό όταν δι' ουκαζίου ενός άσχετου καταργήθηκε με τον πιο βάνουσο τρόπο η Επιτροπή, χωρίς ωστόσο να σταθεί δυνατό να ακυρωθεί και το έργο της. Επί ημερών των συγκυβερνήσεων Νέας Δημοκρατίας, ΠΑΣΟΚ και Συνασπισμού. Πέρασε και αυτό. Το κακό είναι, όμως, ότι έτσι όπως έχουν διαμορφωθεί τα πράγματα και οι καταστάσεις, η διαπλοκή στους χώρους της έρευνας και της πανεπιστημιακής διδασκαλίας γίνεται διαρκώς εντονότερη και η βούληση επιστημοσύνης τοποθετείται σε δεύτερη μοίρα. Ακόμα και από τμήματα της πα-

νεπιστημιακής κοινότητας. Ευτυχώς υπάρχουν πάντα θύλακες αντίστασης που είναι και οι θύλακες της ελπίδας.

Σε ένα ωραίο έργο που έδωσε ώριμους καρπούς και που συνεχίζει με μια διάρκεια και μια πυκνότητα που σπανίως συναντά κανείς, ένα μόνο πράγμα θέλω να ευχηθώ: Καλή συνέχεια και καλές αντοχές.